

מתוך יומן הרדיפות

(קטעים מיומנה של פקידה בקהילת רומא בתקופת הכיבוש הגרמני)

יום א' 26.9.1943

הבוקר בא למשרדנו ד"ר קאפה, ראש משרד הגזע שליד מיניסטריון הפנים, כדי להודיע לנשיא הקהילה עו"ד קוממ' אוגו פואה, כי מחכים לו בשעה 18.00 בערב בשגרירות גרמניה על מנת לקבל שם הודעות דחופות. עליו לגשת יחד עם ה.מ. דאנטי אלמאנסי — נשיא איגוד הקהילות היהודיות באיטליה.

ואכן, בו בערב, בשעה 18.00, ניגשו — הנשיא שלנו וה.מ. אלמאנסי אל השגרירות, שם הטיל עליהם הקפטן קאפלר למסור תוך 36 שעות — 50 ק"ג זהב, ואם לא, בחלוף המועד, יילקחו 200 איש כבני ערובה, לפי הגרלה, מבין כל יהודי רומא ויגורשו לגרמניה.

יום ב', 27.9.1943

השכם בבוקר טילפן אלי הה' הנשיא וביקשני לטלפן אל כל חברי המועצה ולנכבדי הקהילה ולהזמין אל המשרד בשעה 10.00, כדי לקבל הודעות. טילפנתי מיד ובשעה 10.00 הגיעו כולם.

בשעה 10.30 בא גם הנשיא אשר קיים ישיבת מועצה בנוכחות בעלי ההשפעה שבקהילה. בישיבה נוכח גם ה.מ. אלמאנסי. הנשיא הודיע על תביעת השגרירות ושיש למסור את כל כמות הזהב בשעה 12.00 של יום ה-29.9.43.

ימים ב'-ג', 27-28.9.1943

יום מרגש.

איסוף הזהב. השתתפות עם רב ובעיקר של פשוטי העם. שלושה אנשים עסקו בשקילת הזהב ובחינתו. הפקידות עסקו במתן קבלות ואנוכי הייתי אחראית לכל הזהב שנאסף. כל הפעילות הזו נערכה באולם המועצה.

יום ג', 28.9.1943

בשעה 11.30, כיוון שטרם הושגה כל כמות הזהב שנדרשה, ניגש הנשיא לשגרירות להיוודע את תינתן אורכה של שעות מספר, היות וקרבה שעת המסירה — השעה 12.00. ניתנה דחיה — עד השעה 16.00 של אותו יום, והיא ניתנה לאחר הפצרות רבות. אני נמצאתי לפי בקשתו של הנשיא, במשרדו כל אותו זמן שעסקו בשקילת הזהב ואריזתו בתיבות.

נוסף לכמות הנדרשת, נאספו גם 2.021.400 לאי"ט במטבעות.

כאשר נאספה כל הכמות הדרושה, נסגרה דלת המשרד, כשבחזיתה ניצב במשך כל הזמן, בו נמצא הזהב במקום, אחד מן השוטרים העירוניים.

אני לא משתי מן המשרד במשך כל היום. אתי נשאר גם ה' רנצו לוי.

מתוך יומן רדיפות

בשעה 16.00 ניגשו הנשיא והמ. אלמאנסי ואיתם ד"ר קאפה (ראש משרד הגזע), שני אנשי משטרה, שוקל הזהב — אנג'לו אנטיקולי ועוד שניים מאנשי שלומנו, אל השגרירות על מנת למסור את הזהב הנדרש.

יום ד', 29.9.1943 (ערב ראש-השנה)

בבוקר היינו כולנו במשרד כרגיל ועסקנו בעבודתנו, כאשר ראינו קבוצת חיילים גרמניים פולשת למשרדים. הם היו כ-40 במספר. ביניהם קצינים, חיילים ומתורגמנים. החיילים היו מזוינים בתת-מקלעים וברחוב הוצבו מקלעים ושני טאנקים גדולים שמתפקידם היה לפרוץ את השער במקרה שיהיה סגור. לנו, הפקידים, לא הירשו לצאת מן האולם עד שהם יסתלקו. הדבר אירע בערך בשעה 13.00 ורק אני הלכתי כל הזמן בעקבות הנשיא והקצינים הגרמניים, כל עת שהותם במשרד.

יום ה', 1.10.1943

הבוקר באו שני קצינים גרמניים כדי לבקר במשרדים הנמצאים בקומות השניה והשלישית, ובעיקר בשתי הספריות.

יום ו', 2.10.1943

שוב חזרו שני הקצינים הגרמניים כדי לבדוק את כרכי שתי הספריות, ועמם עוד קצינים מספר, אשר החליפו דברים עם הנשיא שנמצא באותה עת בקומה השלישית. הם ביקשו להציל מפיו ידיעות אשר הנשיא, על אף האימים, לא מסר להם.

שבת, 3.10.1943

הבוקר הם ביקרו בביתו של הרב הראשי — הפרופ' קוממ' ישראל צולי, והביאו עמם מסגר על מנת לפרוץ את דלת הבית היות והיתה נעולה. הרב הסתלק מביתו מיד עם כניסת הגרמנים לרומא. הם לקחו משם כרכים עבריים וניירות בעלי ערך מועט בלבד.

יום ב', 11.10.1943

הבוקר כרגיל, באתי למשרד לראות אם יש משהו חדש. ואכן, כעבור שעה קלה ניגשו אלי שני קצינים גרמניים. הייתי לבדי במשרד. לאחר שביקרו שוב בספריות, נספל האחד מהם לטלפון. הוא טילפן לחברת „אוטו את רוזאי" כדי להיוודע מתי יוכלו לשלוח קרון ולהעמיס את הספרים. כשנדע להם שהדבר ייתעכב כמה ימים, פנו אלי באומנם שבדקו וידוע להם היטב כמה ספרים נמצאים בספריות ולפי איזה סדר הם מונחים, והם מכריזים על שתי הספריות כמוחרמות. הם יבואו בעוד כמה ימים לקחת את הספרים והכל חייב להימצא כפי שהם השאירו. במקרה שלא יהיה כך, אשלם על כך בחיי. בבוא הנשיא למשרד, מסרתי לו את דבר השיחה ואז הורה לי לנעול מיד את הכל ולא למסור לאיש את המפתחות, גם לא לו עצמו.

יום ד', 13.10.1943 (ערב סוכות)

הבוקר בא למשרד איש מטעם „אוטו את רוזאי“ ואמר כי ברחוב, מול השער, עומד קרון להובלת החפצים. נתתי לו להבין שאיני יודעת במה המדובר. טילפנתי לחברה ומשם נאמר לי שהקרון הגיע כדי להוביל את כרכי הספריות ושעלי להמתין עד לבואו של הקצין הגרמני.

יום ה', 14.10.1943 (א' דסוכות)

הבוקר, בשעה 8.30, ניגש אלינו אותו קצין. נוכחו שם גם פקיד מהחברה וכמה סבלים שעסקו בהעמסת כל ספרי הקהילה שנמצאו בקומה השניה, לאלה שבחדרו של הרב הראשי, וכן חלק מספרי בית-המדרש לרבנים אשר נמצאו בקומה השלישית בצד החדר הגדול. באשר לשאר הספרים, נאמר לי שאינם יודעים מתי ישובו לקחתם, אולי במשך השבוע הבא. העמסת הספרים והובלתם ארכה יום תמים. עם סיום הפעולה הודה לי הקצין באומרו: „בראבו!“ עניתי לו כי ברצון הייתי מוחלת על המחמאה.

שבת, 16.10.1943 (ג' דסוכות)

כמה מאות יהודים נתפסו ע"י הגרמנים ברובעי רומא השונים ובעיקר בגיטו. כבר החל מחצות יום ר' שמרו הגרמנים על שער בתיהם של אלה שנועדו לתפיסה, ובשבת בבוקר, בשעה 6.00, התחילו לפרוש את רשתם והמשיכו בכך שעות רבות. כשיצאתי את הבית כדי להיודע אצל שוערת בית-ההכנסת אם קרה משהו חדש, יעצה לי נערה אחת שלא לזוז מהבית כי תופסים את היהודים. סירבתי להאמין בכך והמשכתי להתקדם. משהגעתי לקירבת מוכרת הפרחים שליד גשר גריבאלדי, יעץ לי אחד היהודים, שלא אלך למשרד משום שצפויה לי שם סכנה. טרם שוכנעתי והמשכתי בדרכי. אותו יהודי קרא אחרי והפציר בי לבל אמשיך הלאה היות והקרונות השחורים המובילים את היהודים, עדיין ממשיכים ועובדים. ואכן, ראיתי אחד מהם והוא עמוס גברים, נשים וילדים.

אז עצרתי ושעה קלה עמדתי מהססת בלא לדעת מה עלי לעשות. לבסוף החלטתי לטלפן אל הנשיא. הזהרתיו וביקשתי לדבר עמו בדחיפות. הוא ביקשני להמתין, הוא יגיע תוך זמן קצר אל המשרד. מנעתי בעדו באומרי שאני באה אליו.

הגעתי לביתו לפני השעה 8.00 והודעתי על המתרחש ויעצתי לו להתרחק מביתו. טילפנתי אל אחי וביקשתי שיעזור לי במציאת מקום מגורים. הוא שלח אותי לבית המלון „מילאנו“, בו התגוררתי עד ליום ב' ואז עברתי לרחוב קרמונה 71 אל הגברת לאלאי, אשה זקנה וטובה.

על אלה שנמצאו בבתיים, פקדו הגרמנים לבוא אחריהם לאחר שנתנו בידיהם פתקים בהם כתוב היה לאמור:

1. יחד עם בני משפחותיכם ועם עוד יהודים השייכים לבתיכם, תועברו למקום אחר.
2. עליכם להביא איתכם אוכל ל-3 ימים לפחות, כרטיסי מזון, תעודת זהות וכוסות.

מתוך יומן רדיפות

3. אתם רשאים לקחת מזוודה קטנה עם חפצים ולבנים, שמיכות וכו'.
4. עליכם לנעול את הדירה ולקחת את המפתח.
5. אין להשאיר חולים, אף לא חולים אנושים. יש במחנה מרפאה.
6. על המשפחה להיות מוכנה לנסיעה תוך עשרים דקות משעת מסירת הפתק.

יום ג', 26.10.1943

בחדר המלון בו התגוררתי, חילק הקוממ' פיפרנו — מקדמות ע"ח אוקטובר ונובמבר ובנוסף לזה, גם 100 לירות עבור חודש אוקטובר, כפי שנעשה עבור חודש ספטמבר.

יום ה', 28.10.1943

הבוקר תפסו הגרמנים את אחי.

יום ו', 29.10.1943

לינה טילפנה אלי וביקשה לראותני מיד בשל מקרה דחוף. התראינו בשעה 9.00 בכיכר אינדיפנדינצה, ושם בישרה לי את בשורת האיום על אחי.

שבת, 6.11.1943

היום היה עבורי יום חג גדול. לאחר עשרה ימי כלא בשגרירות הגרמנית שברחוב טאסו, שוחרר אחי, בעזרת האל, לאחר סבל ורעב.

עשרה ימים אלה היו עבורי ימי עינויים. לא פסקתי מהתפלל לה' שישחרר אותי. אני מוכנה לכל ובלבד שאחי ישוחרר. עתה אני מודה לה' הטוב על כי שמע לתפילתי והחזיר לי את אחי שלם ובריא.

יום ג', 16.11.1943

הערב, סוף סוף, לאחר הפצרות כה רבות, בדיוק חודש ימים לאחר המצוד הראשון על היהודים, עזב הנשיא את ביתו לחלוטין ועבר לגור ברחוב קאטאניה 21 אצל העלמה בונצ'י.

שבת, 27.11.1943

הבוקר, בנוכחות הנשיא, עו"ד רוקאס, עו"ד קאלו והשמש ג'ורג'ו סיאררה, הוצאו כל החפצים שהיו מופקדים בבנק נאפולי ושכללו את תשמישי-הקדושה, כלי הזהב והכסף של בית-הכנסת. הם הופקדו בידי חברת ההובלות בולינגר אשר בכיכר ספרד, כדי שישמרו שם עד עבור זעם.

בשעות אחר-צ הזרתי אל החברה יחד עם סיאררה וראינו שהכל נארז בתשעה ארגזים עשויים היטב.

רוזינה סוראנו

יום ג', 14.12.1943

אותם קצינים שהיו כאן לפני חדישיים, חזרו ובאו גם היום כדי לראות את הספריות והתפלאו על שאינם מוצאים אותי ועל אשר המשרדים נעולים. השוער אמר להם שמאז ה-16 באוקטובר אין איש בא לכאן. מאחר ולא היו בידיהם מפתחות, פרצו את הדלתות בכוח.

יום ג', 21.12.1943

הגרמנים חזרו כדי לקחת את ספרי בית-המדרש לרבנים. הם המתינו לקרון של חברת „אוטו את רוואי“, אך החברה הודיעה שמפאת חוסר בדלק, לא תוכל לשגר ביום זה כל קרון והללו נאלצו לבקש מאת המפקדה רשיון לדלק.

יום ד', 22.12.1943

עם קבלת הדלק הגיע הקרון. החלו בהעמסת הספרים.

יום א', 2.1.1944

הוציאו את מכשירי הטלפון, את זה שבמשרד ואת זה אשר במשרד הרבנות.

יום ב', 10.1.1944

בנוכחות הנשיא, הקומ' פיפרנו, ה' קאמפאניאנו, השמט סיאררה, השוער אדמונדו קונטארדי ואנוכי, הוטמנו כלי הכסף שעדיין נותרו בבית הכנסת, בבור שנבנה במקורו כמקווה לטוהרה. לי נמסרו שני מפתחות זהב ועט עשוי זהב, אשר נמצאו בין הכלים שהופקדו בבנק נאפולי. חפצים אלה שמרתי במשך כל תקופת הרדיפות, בתוך ביטנת המזוודה שהיתה אתי, מתוך סכנה שיתגלו.

יום ד', 2.2.1944

ראש משטרת רומא נתן הוראה לכל מפקדי תחנות המשטרה לתפוס תוך זמן קצר ביותר, את כל יהודי רומא הטהורים, על מנת להגלותם לגרמניה. כשאך נודע לי הדבר מפי אחי בכיבר פורטה פיאה, מסרתי על כך גם לנשיא והוא שלחני להזהיר את כל בני עדתנו אשר בגיטו, למען יספיקו להימלט, אך הם סירבו להאמין בכך ורבים מהם נתפסו, יען כי סירבו לעזוב את בתיהם. אחדים מהם אף ניגשו אל מפקד תחנת המשטרה בקאמפיטלני כדי להיוודע אם יש אמת בשמועה, והלה יעץ להם שייסתלקו מיד ולא, ייאלץ לעוצרם. למרות כל זאת, נשארו לגור בגיטו.

יום ד', 9.2.1944 (ראש השנה לאילנות)

על פי פקודה מאת הממונה על המחוז, נעלו את המשרדים בחותמת שעווה, את משרדי הרבנות, את בית-הכנסת ואת המרתפים, בטענה כי הכל החרם ושייך מעתה לאוצר המדינה.

מתוך יומן רדיפות

ימים א'-ב', 20.2.1944—21
יהודים נוספים נתפסו בגיטו.

יום ג', 22.2.1944
את החותמות בדקו נציגי המפקד החדש של תחנת קאמפיטלני, מונדלי והסמל
אנסואיני. נוכחתי גם אנוכי. ליוויתי אותם בחדרים. הסמל שאלני האם יהודיה אני וכאשר
השבתי בשלילה, אמר לי שאוכל להישאר, לו הייתי יהודיה היה עלי לעצור אותי.
ניגשנו לערוך חיפוש גם בתוך בית-הכנסת ומאחר והכל נמצא כשורה, נעלו מחדש
והסתלקו.

יום ה', 24.2.1944
ממשרד החרם באו לערוך אינוונטר החפצים שהוחרמו במשרדים השונים.

ימים ה'-ו'-שבת, 10.3.1944—11 (פורים ושושן פורים)
בימים אלה, על פי פקודת המשטרה, נכנסו פליטים אחדים אל חנויות ובתים שנותרו
ריקים לאחר צאת היהודים, ועשו בהם כבתוך שלהם.

יום ד', 21.3.1944
יהודים נוספים נתפסו בכיכר ובסביבתה.

יום ב', 27.3.1944
נתפסו החזן איזאקו דה-נאריס וה-Vespillone סטימיר ספאניולטו, בשעה 11.00.

שבת, 1.4.1944
נעצרו החזן ג'וזפי די-קאסטרו, ג'אקומו פיאטלי ועוד אחדים.

יום ג', 23.5.1944
היום כרגיל, ניגשתי אל ג'אמה * כדי להיוודע מה חדש, ומצאתי את השער נעול.
מייד נזעקתי. ניסיתי לברר את סיבת הדבר מפני אנשים שהיו בסביבה אך איש לא ידע
לומר לי דבר.
לאחר שאלות והתרוצצויות רבות, ראיתי את אשתו של השמש ג'ינו מוסקאטי, ויחד
עמה ניגשתי אל אחותו של אדמונדו לאחר היסוסים ולבטים, וזו סיפרה לנו כי אדמונדו
נעצר ע"י הפאשיסטים ואשתו משתדלת למען שיחרורו.
היה כבר מאוחר מאוד כשחזרתי הביתה. סיפרתי את הכל לנשיא, מה שפגע בו קשות,
הן בשל אדמונדו והן בשל המעשה לכשעצמו, כיוון שנאסר על היותו שוער בית-הכנסת.
בו בערב החלטנו שאם לא תצליח ג'אמה במאמציה, ישתדל הנשיא עצמו לעשות
הכל למען שיחרורו.

* אשתו של שוער בית-הכנסת — אדמונדו. (הערת המו"ל האיטלקי).

רוזינה סוראנו

יום ד', 24.5.1944

הבוקר הלכתי עם הנשיא לבית-הכנסת כדי לברר האם הצליחה ג'אמה לעשות משהו. ראיתי את השוער עצמו כשהוא בא לקראתנו. יחד איתו ניגשתי אל הנשיא שהמתין לא הרחק מהמקום. רבה היתה השמחה.

שבת, 3.6.1944

סוף-סוף, לאחר תשעה חודשים של סבל לא יתואר, התרחקו הלילה הגרמנים מרומא.

יום א', 4.6.1944

את רובו של היום בילינו כולנו כשאנו עומדים ומצפים במעבר כוחות הברית אשר נכנסו סוף-סוף לרומא ובחסדי האל, שוחררנו בעזרתם מן השלטון הגרמני. לאחר שסבלנו כה רבות ממעשי הנבלה של אותם כובשים ברבריים.

- d. Pillage of the community library (which contained one of the richest selections in Europe of works on Judaica) and of the rabbinical college library (13.10.1943 and the following days).
- e. Seizure and deporting of large numbers of Jews, irrespective of age, sex or state of health — on October 16, 1943.

Rosina Surano — From the Diary of Persecutions

These are the regular daily entries in the diary of a clerk employed at the Jewish community office in Rome — describing developments in the community and among the Jews in the Italian capital. Due to the personal angle of the writer, we see the events described previously in the official report from a personal, individual slant.

STUDIES

This section opens with Dr. Daniel Carpi's essay on "**The beginning and development of anti-semitism in Italy**". Dr. Carpi in his study reviews the various stages in the development of the hatred of the Jews which penetrated the fascist state. The author points out that anti-semitism in Italy emanated from the alleged identification between the Jews and the liberal movement of Europe. The alleged pact between Jewish "internationalism" and liberal circles, or the freemasons, was presented as the "original sin" of all the revolutionary trends of Europe.

Despite apprehensions, during the first fifteen years of Mussolini's rule in Italy there were few manifestations of active anti-semitism, and during this period no fundamental changes occurred in the situation of Italian Jewry. However, when Italy changed the course of its policies in 1936—1937 (the Eritrean war, declaration of the empire, the tension in Anglo-Italian relations, attempts to win the support of the Arabs and the rapprochement with Nazi Germany) a change took place in the attitude towards the Jews in general and to the Jews of Italy in particular.

Racial theories began to penetrate Italy, a "race campaign" was launched, and racial laws were enacted:

This legislation (of November 17, 1938, No. 1728) in addition to clauses stipulating the deportation of foreign Jews and banning all Italian Jews from learning or teaching at state schools, also contained:

- a. A strict ban on marriages between Jews and Aryans.
- b. A juridical definition of who was deemed to be a Jew (such as the offspring of parents of the Jewish race — even if he professes to a religion other than Jewish; the son of one Jewish and one foreign parent; the offspring of parents of